

RELIGIEUS BEGRAVEN

Het levensbeschouwelijke landschap is zeer divers.
Hoe is op begraafplaatsen die levensbeschouwelijke, c.q. religieuze verscheidenheid terug te vinden?

RELIGIE 22: JODENDOM 5 - EUROPA 3

Kopenhagen - Mosaisk Vestre Begravelsesplads

JOODSE BEGRAAFPLAATSEN IN EUROPA

Overall in Europa kom je joodse begraafplaatsen tegen. Het aanleggen van een begraafplaats was een eerste vereiste bij het oprichten van een joodse gemeente.

Op het platteland zijn het vaak kleine traditionele begraafplaatsen, terwijl in de steden de joodse begraafplaatsen niet alleen groter zijn, maar ook

veel meer getuigen van culturele assimilatie en integratie. Omdat ze volgens de joodse traditie niet geruimd mogen worden zijn joodse begraafplaatsen vaak zeer oude begraafplaatsen en ware stenen archieven.

In dit deel bezoeken we joodse begraafplaatsen in Scandinavië, specifiek Denemarken.

SCANDINAVIË

Onder Scandinavië verstaan we hier de leden van de Noordse Raad:
Noorwegen, Zweden, Finland, IJsland en Denemarken.

• Noorwegen:

Jødiske gravlund

Tot 1851 waren joden niet of nauwelijks welkom in Noorwegen of werd het hen verboden zich er te vestigen. Dat verbod werd in 1851 door het Noorse parlement opgeheven en werd hun religie gelijkgesteld aan die van de christenen.

De eerste joodse gemeenschap in Noorwegen werd opgericht in Oslo in 1892. De joodse gemeenschap groeide langzaam uit tot de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de nazi-bezetting werden bijna alle joden gedeporteerd naar vernietigingskampen of ze vluchtten naar het neutrale Zweden. Momenteel wonen er ca. 1.400 joden in Noorwegen.

Er zijn in Noorwegen maar twee joodse begraafplaatsen. De eerste joodse begraafplaats werd in 1869 in Oslo gesticht als onderdeel van de (sinds 1931 niet meer bestaande) Sofienbergbegraafplaats: *den gamle jødiske gravlund*. Op de begraafplaats staat een monument voor de 612 vermoorde Noorse joden. Daarnaast is er alleen nog een joodse begraafplaats in Trondheim. Ook hier een monument voor 60 vermoorde joden.

• Zweden:

Judiska begravningsplatsen

Op het eind van de 17^e eeuw vestigden zich enkele Azkenazische joden en enkele tot de Lutherse Kerk bekeerde joodse families in Zweden. Bij wet van 1685 door koning Karl XI werden de joden uit Zweden verbannen. In 1718 kregen joden toestemming zich in het koninkrijk te vestigen zonder zich te hoeven bekeren, maar ze waren gebonden aan allerlei regels en mochten zich maar in

vier steden vestigen: Stockholm, Göteborg, Norrköping en Karlskrona. In 1873 kregen Zweedse joden volledige burgerrechten.

Omdat Zweden neutraal was in Wereldoorlog II, vluchtten veel joden naar Zweden. Mede daardoor groeide de joodse gemeenschap naar ca. 20.000 leden vandaag de dag met als negatief gevolg, dat er in Zweden veel antisemitisme is. De eerste joodse begraafplaats werd in 1776 gesticht in Stockholm, waar nu vier begraafplaatsen zijn, waarvan er nog twee in gebruik zijn.

In heel Zweden zijn 12 joodse begraafplaatsen (*Judiska begravningsplatsen*): Göteborg, Kalmar, Karlskrona, Karlstad, Lärbro, Malmö, Norrköping, Stockholm and Sundsvall.

● **Finland: Juutalainen hautausmaa**

Tot 1809 was Finland onderdeel van het Zweedse koninkrijk en golden daar dezelfde wetten. Deze wetten ten aanzien van de joden bleven gehandhaafd, toen het Russische Rijk Finland inlijfde.

In 1889 werd het de joden, maar met allerlei restricties, toegestaan zich te vestigen in Helsinki, Turku en Vyborg. In 1909 werden de restricties afgeschaft, maar pas in 1917, na de Russische Revolutie en de onafhankelijkheid van Finland, kregen de joden volledige burgerrechten. In de Tweede Wereldoorlog weigerde Finland de joden uit te leveren aan Duitsland.

Er leven nu ca. 1.800 joden in Finland, 1500 in Helsinki en de rest in Turku en Tampere.

Er zijn in Finland vier joodse begraafplaatsen. In Helsinki bevinden zich er twee, gesticht in 1840

en 1895. De twee andere bevinden zich als onderdeel van de reguliere begraafplaatsen in Turku en Hämeenlinna.

● **IJsland: geen joodse begraafplaatsen**

Vanaf 1625 kwamen er sporadisch joden naar IJsland, vooral als handelaar.

Het grootste aantal joden in IJsland ontstond in de Tweede Wereldoorlog door de aanwezigheid van geallieerde strijdkrachten. Nu leven er tussen de 50 en 100 joden in IJsland.

Een joodse begraafplaats is er niet en joodse graven op de oude begraafplaats in Reykjavik zijn niet te herkennen als joods, omdat de Vrijmetselaars ook de Davidster als symbool gebruiken.

● **DENEMARKEN: jødiske begravelsesplads**

Het Koninkrijk Denemarken was het eerste Scandinavische land dat joden toestond zich in het land te vestigen: in 1622 in Glückstadt.

Duizenden Deense joden overleefden de Holocaust door naar Zweden te vluchten. Nu leven er ca. 6.400 joden in Denemarken.

Er zijn in Denemarken 12 joodse begraafplaatsen, waarvan 2 in Kopenhagen (oud 1693-1967 en nieuw vanaf 1885).

Er zijn 10 begraafplaatsen in de provinciesteden Aalborg (1810-1968), Aarhus (1810-1968), Assens (1827-1914), Faaborg (1806-1974), Fredericia (1727-1914), Horsens (1852-1930), Nakskov (1722-1920), Odense (1826-1983), Rander (1807-1988) en Slaglese (1866-1912). Er is nog maar één begraafplaats in gebruik: in Kopenhagen de *Mosaïsk Vestre Begravelsesplads*.

Glückstadt - Jüdischer Friedhof

Glückstadt - Jüdischer Friedhof

Toen het Koninkrijk Denemarken veel groter was en ook nog Schleswig-Holstein omvatte, werd een groep Sefardische joden door koning Christian IV (1577-1648) in 1622 uitgenodigd zich als handelaren te vestigen in Glückstadt, de stad die door de koning in 1617 was gesticht.

In 1622 werd er een synagoge gebouwd en een joodse begraafplaats aangelegd, die voor een deel nog behouden is gebleven en waar zich nog onge-

veer 90 grafzerken van Sefardische joden uit de 17e en 18e eeuw bevinden. Vanaf 1861 waren er ook Azjkenazische joden naar Glückstadt gekomen, die hier werden begraven; in 1914 werd de laatste jood hier begraven. Elf Azjkenazische stèles herinneren aan hen. Het totale oppervlak bedraagt 15,31 are.

In de nazitijd werden de stenen verwijderd en in een hoek opgeslagen, de begraafplaats werd een groentetuin. In 1946 werden de stenen teruggelegd.

Altona - Jüdischer Friedhof Königstraße

In 1937 werd Altona een stadsdeel van Hamburg, maar tussen 1640-1864 was het een zelfstandige stad, een geduchte concurrent van Hamburg en pal ernaast gelegen in het tolerante Deense Koninkrijk.

Even na 1600 werden Sefardische joden vanwege hun beroepen en goede handelsbetrekkingen met open armen ontvangen in Hamburg,

maar ze mochten hun religie niet praktiseren en hun doden daar niet begraven. In 1611 wisten de Sefardim een grondstuk aan de huidige Königstrasse in de stad Altona te verwerven.

Tussen 1612 en 1616 werd aan de Königstrasse ook een Azkenazische begraafplaats aangelegd, die aansloot bij de Sefardische begraafplaats.

De totale begraafplaats werd in 1871 gesloten.

• Sefardisch gedeelte

Het Sefardische deel omvat ongeveer een kwart van het huidige terrein en bezit meer dan 2000 graven met nu nog 1620 grafmonumenten. Naar Sefardisch gebruik domineren vlakke, liggende grafzerken. Daarnaast zijn er ook sarcofaagachtige, langgerekte piramideachtige grafbedekkingen, die in het Hebreeuws ohalim, tenten, worden genoemd. Naast zandsteen en kalksteen

werd ook wit Carrara marmer en zwarte basaltsteen gebruikt. De inschriften zijn meestal tweetalig Hebreeuws-Portugees. De grafmonumenten zijn niet alleen rijk versierd met ornamenten, maar ook voorzien van talrijke symbolen en (vaak Bijbelse) afbeeldingen. De doodskop komt vaak voor naast zandloper en weegschaal. Diverse malen zijn er engelen of putti afgebeeld.

• Askenazisch gedeelte

Op dit deel, dat driekwart van de begraafplaats beslaat, zijn ongeveer 5300 stenen en brokstukken behouden gebleven. Naar Askenazisch gebruik bestaan de graftekens uit stèles, staande grafmonumenten. Een deel met liggende stenen

zijn stèles die tijdens de nazitijd afgevoerd zouden worden, maar die zijn blijven liggen.

De Oberkitchener zandstenen stèles zijn veel soberder vormgegeven dan de zerken op het Sefardische deel.

Kopenhagen

• Mosaiske Nordre Kirkegård 1693-1967

Er zijn twee joodse begraafplaatsen in Kopenhagen, waarvan een nog in gebruik is.

De joodse gemeente in Kopenhagen werd gesticht in 1684 toen een kleine groep joden daar burgerrechten hadden gekregen. In 1693 kregen

ze toestemming buiten de stadsmuren op gemeentelijk terrein een begraafplaats aan te leggen, die in 1967 werd gesloten voor begraven. Er zijn 5.500 grafstenen, waarvan er 4.700 zijn geïdentificeerd.

• Mosaisk Vestre Begravelsesplads 1885

Al vrij snel na de opening van het Vestre Kirkegård in 1870 werd er niet alleen een speciale begraafplaats voor katholieken, maar ook een voor joden aangelegd in 1885. De begraafplaats is nog steeds in gebruik. Het is overigens de enige joodse begraafplaats in heel Denemarken, die nog in gebruik is

Bij de ingang is het gebruikelijke wasbekken, waar de jood zijn onreinheid na een bezoek kan afwassen. Er zijn veel grafstenen volgens het gebruikelijke patroon en de gebruikelijke symboliek zoals de zegenende handen van de kohen

en de kan en schaal van de leviet. Maar er zijn ook duidelijk grafmonumenten die wijzen op een verregaande assimilatie van joden in Denemarken. Er zijn zelfs graftekens met afbeeldingen van mensenfiguren en zelfs van engelen.

Prachtig is ook het graf van de familie Goldstein dat omgeven wordt door een hekwerk, waarin de zevenarmige kandelaar is verwerkt.

Een gedenksteen herinnert aan de joden die in 1943 zijn gedeporteerd naar Theresienstadt.

